

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemskrift nr. 39 — 1994

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 39 — 1994

Innholdsfortegnelse

1. Medlemsskrift nr. 39	7
av Reidar Marmøy	
2. Et ibsenskt drama utenfor Hesnes	10
av Kenneth Ødegaard	
3. Grimstad bibliotek 100 år	30
av Odd Fr. Johnsen	
4. Inntrykk fra det gamle bibliotek	45
av Bjarne Berg	
5. Årsberetning for Byselskapet	50
6. Årsberetning for Skjærgårdskomiteén	57
7. Annonser	59

MEDLEMSSKRIFT NR 39 — 1994

Av Reidar Marmøy

Det vakte oppmerksomhet langt utenfor landets grenser da Kenneth Ødegaard i samarbeid med Leif Svalesen greide å lokalisere vraket av fregattskipet Charitas som forliste utenfor Hesnes natten til 22. november 1797. Oppmerksomheten skyldtes selvsagt at skipperen var Henrich Ibsen, farfar til apotekerlærlingen i Grimstad som ble en av verdenslitteraturens største dramatikere. I perioden 1970 til 1990 var det gjort en rekke forgjeves forsøk på å finne vraket. Uten et øyeblikk å redusere betydningen av et førsteklases dykkerarbeid, må vi likevel spørre om ikke en vesentlig del av Kenneth Ødegaards og Leif Svalesens suksess ligger i selve forarbeidet som ble gjennomført med stor grundighet. Selve dykkingen kunne skje ut fra en del begrunnede arbeidshypoteser om hvor vraket kunne tenkes å ligge. Særlig viktig var en inngående analyse av det vrakgodset som losene hadde beskrevet i 1797. Kenneth Ødegaards artikkel gir innblikk i forarbeidet og dessuten solid informasjon om selve funnet. Men vi får også del i hans viten om fregattskipet Charitas' historie og om den tragiske skjebnen som rammet familien Ibsen og som satte dype spor i Henrik Ibsens diktning. Mange grimstadfolk har nok en opplevelse av at Henrik Ibsen angår oss på en spesiell måte, og vi som har ansvar for medlemsskriftet er glad for å kunne bringe Kenneth Ødegaards grundige artikkel om omstendighetene ved forliset utenfor Hesnes.

Den 4. februar 1995 er det 100 år siden Grimstad bibliotek hadde sin første utlånsdag. Bibliotekar Odd Fr. Johnsen har skrevet en beretning som gir innblikk i bibliotekets vekst og utvikling. Så å si mellom linjene stilles et spørsmål om hvilken fremtid vi kan tenke oss for et folkebibliotek etter de retningslinjer som man til nå har fulgt. Ingen er vel i tvil om at de nåværende lokaler er lite hensiktsmessige for et biblio-

tek som skal møte utfordringene fra et lokalsamfunn som i stadig stigende grad er blitt preget av et rikt skole- og studietilbud. Behovet for et godt utbygd bibliotek øker samtidig med at institusjonen rammes av de samme innsparingstiltak som andre offentlige sektorer. Dette reiser en nødvendig diskusjon om hva som er ønskelig og hva som er nødvendig i et moderne samfunn. Selvsagt kan det tenkes at et bibliotek kan drives etter andre retningslinjer enn nå, og at det kan drives godt også i økonomisk sett trange tider. Men en nedskjæring av utgiftssiden krever politisk mot til å føre klar tale om hvilken rolle man mener biblioteket skal spille. Det er to utveier som er enkle å gripe til, men som begge kan føre til varige skadevirkninger. Den ene er å skjære ned på bokinnkjøpet. Det innebærer en klar kvalitetsforringelse. Dessuten har vi å gjøre med en skade som det senere vil være vanskelig, for ikke å si umulig å rette opp. En annen utvei er å innføre en betalingsordning. Det virker som en besnærende tanke at hver enkelt av oss godt kan ha råd til å betale litt for de bøker vi låner. Vi har det, men hvem som helst som har innsikt i bibliotekdrift, vet litt om hvilke konsekvenser dette ville få for planlegging av innkjøp. I mange sammenhenger er det greit nok å planlegge en virksomhet med det for øye å tilby «hva folk vil ha». I alt kulturarbeid må imidlertid nøkkelordet være kvalitet, ikke først og fremst etterspørsel. Man bør derfor tenke seg grundig om før man bryter med folkebibliotekets opprinnelige ide. I den sammenheng er det grunn til å lese Bjarne Bergs refleksjoner om det gamle biblioteket med skjerpet oppmerksomhet. De inneholder levende inntrykk av hva bøkens verden kan bety for unge mennesker. Det er godt for et samfunn å ha et fredet sted der det er mulig å få kyndig veiledning til å søke seg fram til viktig innsikt om livet og menneskenes kår. Om dette var nødvendig for femti eller hundre år siden, er det enda viktigere i vår tid. Ingen vil benekte at mange unge menneskers tilværelse er preget av utrygghet og forvirring. De lettvinde

og overflatiske løsninger bys fram i et markskrikerisk mangfold. Biblioteket står for opplysning og informasjon; for refleksjon og dypere innsikt. Dersom Jens Pharo Crawford hadde rett da han skrev om menneskenes behov for «anlædning til god læsning», er det uten videre klart at det å skaffe biblioteket gode arbeidsvilkår er en helt sentral kulturoppgave.

ET IBSENSK DRAMA UTENFOR HESNES

Av Kenneth Ødegaard

Vår store dramatiker kom til Grimstad 3. januar 1844 med skipet Lykkens Prøve. Førtisju år tidligere hadde hans farfar stått mot land ved Hesnes. Som fører av fregattskipet Charitas av Skien forsøkte han å berge skip og mannskap natten til 22. november 1797. Utenfor Hesnes var ferden slutt. Skipperen og hele mannskapet omkom i brenningene, og skipet sank etter kort tid.

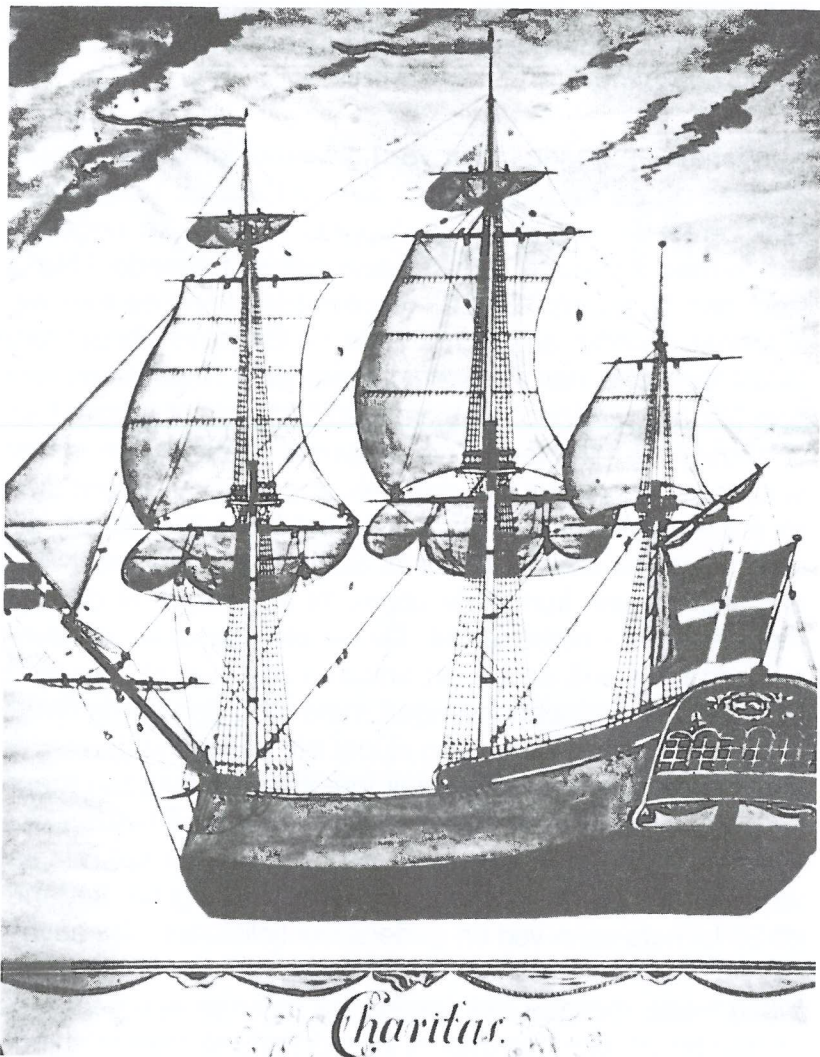

Løvestredet i Skien. Her bodde skipper Henrich Ibsen. Etter tegning av Waldemar Block Suhr fra slutten av 1700-tallet.

Forliset

Den mørke november natten i 1797 var fregattskipet Charit-

tas underveis fra England bestemt for hjemstedet Skien. I farvannet utenfor Hesnes kjempet skipper Henrich Ibsen og hans mannskap sin harde kamp i sterk storm fra sydvest. Henrich Ibsen var bare 24 år gammel da han ble skipper på Charitas som gikk i England-fart. Det var i mars 1797 han

Akvarell av fregattskipet Charitas.

(Foto: Leif Svalesen)

la ut på sin første tur det året. Turen tok 70 dager. Den neste turen gikk raskere. Etter bare 52 dager var Ibsen og Charitas tilbake i Skien. Vi skal kanskje ta med litt om selve betegnelsen fregattskip. Vanligvis tenker vi på krigsskip når vi hører ordet fregatt, og det er med god grunn. En fregatt var opprinnelig en fullrigget, tremastet «man-of-war» med ett kanondekk. Ordet fregattskip brukes om en tremastet fullrigger i koffardifart.

Henrich Ibsen hadde i to år vært gift med Johanne Cathrine Plesner, og de hadde en gutt som het Jacob. I september 1797 ventet de barn igjen, og skipperen drøydde så lenge han kunne med å stikke til sjøs. Skipets mønstringsseddel ble utstedt den 11. august. Den 22. september kunne de ikke vente lenger og lettet anker med kurs for England. Skipet førte trelast for Nic. B. Aall. Få dager senere fødte Cathrine en sønn som fikk navnet Knud. På hjemturen fra England trosset Henrich Ibsen en forrykende novemberstorm med sterk strømsetting mot land. Det sier seg selv at det var nærmest umulig å vite nøyaktig hvor de var, skipet ble kastet hit og dit i sterk storm og vanskelig strøm. Selv om de ikke helt kunne vite hvor de var, kunne de utvilsomt konstatere at de nærmet seg land i nattemørket. Da de ble klar over brenningene rett forut, må de ha latt ankrene gå, men til liten nytte. Charitas fikk et skjebnesvangert møte med den harde Fjæregranitten, mastene brakk og skipet ble på kort tid forvandlet til et hjelpeløst vrak. Vi kan nok forestille oss hvordan mannskapet på 16 mann kjempet ved pumpene for å holde skipet flytende, men det var til ingen nytte. En del av dekkslasten var revet løs og fløt opp da skipet forsvant og ble liggende på 20 favners vann ved en undersjøisk fjellskrent i Teinedypet.

Tidlig neste morgen fikk losene på Hønes øye på en del vrakrester og var klar over at noe dramatisk hadde skjedd. I Vigen der Reinert Terjesen bodde, var det drevet inn vrak-

gods, og skipstømmermann Mads Andersen fant en del av skansedekket og flere skipsplanker samt «andet sønderbrudt skibs vrage» som det står i ekstraretsprotokollen. En gruppe på seks mann dro så raskt de kunne ut for å se etter overlevende eller på annen måte få mer opplysning om hva som hadde skjedd. Da de kom til Teinedypet, så de at mye tauverk og vrakgods fløt omkring. De loddet dybden og var i stand til å lokalisere vraket på 20 favners dyp. I en skipskiste fant de papirer som kunne fortelle om hvilket skip som var gått ned.

Lensmann Lassenius Sandholt ble varslet og kom til Hesnes ut på dagen den 22. november for å oppta forklaring. Helt til innunder jul var losene fra Hesnes ute og dregget etter vrakrester. De fikk opp et lik som var kledd i matrosutstyr. Det er i Fjære kirkebok ikke innført begravelse av noen ukjent sjømann fra denne tiden, og sannsynligvis ble han begravet på den lille kirkegården ved Kapellvika på Vestre Hesnesøy.

Fregattskipet Charitas

Charitas ble bygd i Langesund i 1749. Det er ikke funnet noe målebrev eller bilbrev, men byggeåret er kjent fra en tollbok for Langesund fra 1788. Allerede i 1755 ble skipet bygd om, og da ble det utstedt målebrev som gir verdifulle opplysninger. Charitas var en tremastet fullrigger - et fregattskip - som ble målt til 179 trelester som svarer til 115 kommerselester. Lengden ble målt til 104 fot og 1 tomme, bredden midtskips var 28 fot, 3½ tomme. Ballastkisten var 64 fot og 6 tommer lang, 24 fot bred og 8 tommer høy. Dette svarer til 11 trelester og skipet kunne dermed fortolles på 168 trelester.

Det var Jørgen og Zacharias Simonsønner som eide Charitas da skipet ble målt i Porsgrunn. Skipper var Mathias Nielsen fra Porsgrunn. Han ble i 1759 grepet for smugling av to

dusin tallerkener, to dusin spillkummer og en rekke ullvarer samt en pose hvetemel. For dette måtte han betale tollavgifter og ble dessuten pålagt å føre stentøyet tilbake til London. I 1780 var Charitas på hjemreise fra Ostende. Skipperen Georg Stockmann falt overbord, og mannskapet måtte føre skuta hjem. Enken etter Georg Stockmann eide den kjente Stockmanngården i Skien der Henrik Ibsen ble født i 1828. Den neste skipper het Christian Monrad som fortsatte å seile for samme rederi inntil det gikk fallitt i 1786. Charitas ble etter en tid kjøpt av godseier Didrik von Cappelen og i 1789 ble den 24 år gamle Henrich Ibsen ansatt som skipper.

I 1797 ble Charitas solgt til Jacob Aall av Borgestad m.fl. Henrich Ibsen fortsatte som skipsfører, muligens var han også partsreder. Den 30. august 1797 underskrev Jacob Aall og Henrich Ibsen en erklæring om at skipet ikke skulle «indtage noget der som contrabande imellom de krigførende magter er anseet.» Skipperen ordnet med skipets sertifikat og dermed var skipet klarert for å gå til England med trelast. Skipper og mannskap tok så farvel med familiene. Det ble siste avskjed for dem alle.

Frakt til og fra England

I 1680 ble London herjet av en uhyggelig bybrann og behovet for trelast var i atskillig tid fremover nærmest ubegrenset. Charitas ble satt inn i trelastfarten og førte med seg stykk-gods på hjemturen. Tollprotokollene viser at det har vært vanskelig å skaffe returlast, og skipet gikk ofte hjem med bare ballast i rommet. Når det lyktes å skaffe returfrakt, dreide det seg ofte om ganske små partier. Vi skal ta med et par eksempler fra Langesund tollbok:

Ankomst Langesund tollkammer 9 Mai 1796.
6 krukker derudi 3¼ p. syltede Valnødder.

4¼ p. mahlet sennup.
2 Hatte.
2de Borde.
1 The og Kaffe Maskine av pollert Kobber.
1 Lidet Foustage med Vineddik holdt 8 Potter.
1 Stueuhr af messing.
1 Pakke Pennefiære vektig ¼ p.
11 kurve derudi 126 Potter Øll, paa 168 Boutel.
3 lp. haart Hveedebrød.
4 Matter med Blaa gl. Høe.
1 sæk Hveedemeel.
1 foustage med 3 lp. 8 p. Hveedemeel.
8 Bundter Saalelæder vektig 87 p.
2 Kasser med Tobakspiber.
Varenes verdi ble taksert til 80 riksdaler og 12 skilling.

Ved den siste ankomst 24. juli 1797 noteres i Langesund toll-bok følgende varer:

For Kiøbmand Christopher Blom i Skeen.
8 Pakker i papir Mk C.B.
2 Smaa Foustager.
2 Kurver med haardt Hveedebrød.

For Søren Paus i Skeen.
3 smaa Kasser med Honningkager.

For Christian Monrad i Porsgrunn.
1 liden Kurv Kager.

For Jacob Aall av Borgestad.
1 lyse Plade af pollert Messing.

Skipper Henrich Ibsen hadde med seg.
13 Kurver med 54 Potter Øll på 72 st Boutellier.
1 liden Pose med Humle.

4 smaa med Blaargthøe.
1 liden kurv med hvidt Steentøy.
Varenes verdie: 44 rigsdaler og 82 skilling.

Henrich Ibsens siste leveår

Fregattskipet Charitas lå lenge i vinteropplag i 1776/77. 1. mars 1797 førte Henrich Ibsen skipet på årets første tur til England. Hans kone var da gravid og sønnen Knud ble født den 3. oktober samme år. Vi må her nøye oss med en kort oversikt over de siste par år av Henrich Ibsens liv.

24. november 1795: Henrich Ibsen inngår ekteskap med Johanne Cathrine Plesner.
9. februar 1796: Avreise til England med trelast.
12. april 1796: Charitas tilbake etter en tur som tok 62 dager.
22. april 1796: Avreise til Irland med trelast.
22. juni 1796: Charitas tilbake fra Irland etter 56 dager.
2. august 1796: Avreise til England med trelast.
6. september 1796: Barsedåp. Den førstefødte fikk navnet Jacob.
21. oktober 1796: Charitas ankom fra England etter en tur som tok 82 dager. Skipet ble lagt i vinteropplag.
1. mars 1797: Avreise til England med trelast.
9. juni 1797: Ankomst til Skien etter en tur som tok 70 dager.
Skipet gikk deretter til et kort sommeropplag.
22. september 1797: Avreise til England med trelast.
3. oktober 1797: Knud Ibsen ble født i Skien. Døpt 13. oktober samme år.
22. november 1797: Charitas forliser ved Hesnes.

Skipsfører Henrich Ibsen

Henrich Ibsen ble født i Bergen den 1. mars 1765. Han var oppkalt etter sin far som døde en måneds tid før sønnen ble født. Ekteskapet med Wenche Dishington ble tragisk kort, det var inngått 9 måneder før sønnen ble født. I annet ekteskap giftet Wenche seg med presten Jacob von der Lippe og Henrich var bare 6 år gammel da moren og stefaren flyttet til Solum ved Skien. Prestegården lå et stykke inne i landet, men Henrich valgte likevel å følge familietradisjonen og satse på en fremtid til sjøs. I Henrik Jægers Ibsen-biografi er dikterens farfar skildret som en oppvakt ung mann med lyst humør, alltid rede til «spøg og løjer». Vi vet ikke så mye om Henrichs første tid til sjøs, men det er i alle fall sikkert at han åtte år etter at han mønstret på for første gang, hadde skaffet seg tilstrekkelig kompetanse til å få borgerbrev som skipper og kjøpmann. Samme år fikk han fregattskipet Charitas som sitt «førende skib».

Vanligvis seilte Henrich Ibsen tre turer hvert år. Det betyr at han fikk atskillig tid i land og han etablerte seg raskt som kjøpmann. I 1795 kjøpte han en eiendom i Løvestredet i Skien. Eiendommen var taksert til 2600 rdl. Alt så ut til å ligge vel tilrette for en tilværelse i velstand og trygghet da Charitas forliste og Henrich Ibsen omkom sammen med hele sitt mannskap. Om vi et øyeblikk vender blikket mot dikteren Henrik Ibsen, er det umulig å overse de sterke inntrykk han må ha fått av at familien var underlagt en ond skjebne. Det går fram selv av en sterkt forenklet oversikt:

Henrich Ibsen, skipper. Døpt 5/5 1726 - begravd 7/2 1765.

Henrich Ibsen, skipper og kjøpmann, født 1/3 1765 - død 22/11 1797.

Knud Ibsen, kjøpmann, født 30/10 1797 - død 25/10 1877.

Henrik Ibsen, født 20/3 1828 - død 23/5 1906.

Dikterens farfar ble født en måned etter at hans far var død. Knud Ibsen var bare vel tre uker gammel da hans far døde. Den unge Henrik fikk beholde sin far, men opplevde at velstandshjemmet måtte byttes med den fallerte kjøpmanns fattige kår.

Vrakjakten etter fregattskipet Charitas

*«Den slår sig i splinter, - jeg ved besked -
men indenfor ligger den trygge led;
mitt køl-spor skal vise jer veil!»*

Charitas er nevnt flere steder i litteraturen. I 1898 kunne man lese om den i skolebestyrer Landgrauffs bok «Lidt fra gamle dage i Nedenæs». Men det var kysthistorikeren Hartvig Dannevig som i boka «Skipsforlis på sørlandskysten» påviste at Charitas med skipper Henrich Ibsen hadde forlist ved Hesnøyene. Boka ble gitt ut i 1969 og førte til betydelig interesse for å lokalisere vraket. Det var flere leteekspedisjoner fra Norge og også fra England. Vraket ble ettersøkt i 20 år uten hell. I 1989 bestemte Leif Svalesen og undertegnede seg for å samarbeide om et leteprosjekt. Vi hadde tidligere samarbeidet om en del spennende prosjekter og nå ville vi forsøke å finne Charitas. Alle opplysninger fra Statsarkivet i Kristiansand ble innhentet, men om selve vraket innskrenket opplysningene seg til det helt enkle at skipet var gått ned ved Teinedypet. Dermed visste vi at det kom til å bli en vanskelig jobb. Det ville dreie seg om dykk ned til 50 meters dyp. Fisker Odd Pettersen var med oss ut og viste oss mer nøyaktig hvilket område det er som kalles Teinedypet. Han forklarte også navnet for oss. Det er bra hummerplasser i nærheten, men bunnen skråner til dels ganske sterkt og i storm og uvær hender det at atskillige teiner glir ned i skrånningen og blir liggende ved «fjellfoten». Odd Pettersen fortalte oss også om vind- og strømforhold i området. Dette er svært